

Ще одна спроба чи остаточне врегулювання?

Виконання іноземних арбітражних рішень в Україні

Можливість виконання арбітражного рішення в іноземних юрисдикціях – одна із причин успіху міжнародного арбітражу як способу вирішення спорів. Інструментом, що уможливив таке виконання, стала Нью-йоркська конвенція про визнання і приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. (далі – Нью-йоркська конвенція, Конвенція). І хоча її текст вже понад півстоліття залишається незмінним, практика національних судів щодо її застосування неодноманітна.

Крім того, сама Конвенція регламентує лише умови виконання іноземних арбітражних рішень, в питаннях процедури відсилаючи до відповідних положень процесуального права держави, у якій таке виконання запитуються. Тому сам факт участі тієї чи іншої держави в Нью-йоркській конвенції ще не гарантує швидкого й ефективного виконання на її території іноземних арбітражних рішень, адже останнє залежить від національного законодавства та практики національних судів.

Переоцінити значення обох для «арбітражного іміджу» держави важко, оскільки рівень виконаності арбітражних рішень у кожній окремій державі давно став своєрідним маркером, на який орієнтуються іноземні контрагенти та інвестори, оцінюючи ризики трансакцій з українськими компаніями або щодо активів в Україні.

Пропонуємо ретроспективний аналіз положень українського права, які регламентують виконання іноземних арбітражних рішень в Україні, а також характеристику сучасних реалій і судової практики в цій сфері. А враховуючи певні особливості вітчизняного законодавства, ми не змогли залишити поза увагою і процедуру виконання іноземних судових рішень

Історія

З моменту проголошення незалежності України законодавче регулювання визнання та виконання іноземних судових і арбітражних рішень у країні зазнало декількох кардинальних змін, що не могли не позначитися на практиці вітчизняних судів у цій сфері.

Тривалий час ця процедура залишалася нерегульованою на рівні закону, що спричиняло певні практичні труднощі. Прийнятий у 1994 р. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» не покращив ситуацію, адже, по суті, продублював положення Нью-йоркської конвенції щодо умов виконання арбітражних рішень і підстав для відмови у їх виконанні, зазначивши, що відповідні клопотання подається до компетентного суду. Водночас цей Закон не встановлював, який саме суд є компетентним і за якою процедурою мають розглядатися такі клопотання.

Отже, до 2001 р. зазначені питання продовжували вирішувати українські суди, як і за радянських часів згідно з Указом Президії ВР СРСР «Про визнання і виконання в СРСР рішень іноземних судів та арбітражів» від 21.06.1988 р. Відповідно до п. 2 зазначеного Указу компетентними судами, які могли розглядати задану категорію справ, були обласні, Київський і Севастопольський міські суди та Верховний суд АР Крим. Згодом, у 1999 р., судову практику щодо цієї категорії справ уніфікував Пленум Верховного Суду України – у постанові «Про практику розгляду судами клопотань про визнання і виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24.12.1999 р. № 12, яка є чинною і використовується судами й зараз.

У 2001 р. із прийняттям Закону «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів» ситуація з розглядом клопотань про визнання та виконання іноземних судових і арбітражних рішень в Україні дещо покращилася, оскільки було законодавчо закріплено, що саме апеляційні суди України компетентні розглядати такі клопотання, а поняття «рішення іноземного суду» було розширене і визначене як таке, що охоплює також іноземні арбітражні рішення.

Оскільки судді апеляційних судів мали практичний досвід з розгляду цієї категорії справ і ухвала апеляційного суду про визнання та надання дозволу на примусове

виконання рішення іноземного арбітражу могла бути оскаржена лише до ВСУ, процедура визнання та виконання іноземного арбітражного рішення була визначеною та прогнозованою порівняно з попередніми періодами. Однак у 2005 р. відбулася суттєва реформа українського законодавства у цій сфері.

По-перше, набрав чинності Цивільний процесуальний кодекс України, який, на відміну від свого попередника, містив спеціальний Розділ VIII, присвячений питанням визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. По-друге, Закон «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 06.09.2005 р. визнав таким, що втратив чинність, Закон «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів». У результаті цієї реформи повноваження апеляційних судів АР Крим, апеляційних судів областей, міст Києва і Севастополя щодо розгляду клопотань про визнання та виконання рішень іноземних судів були передані районним, районним у містах, міським та міськрайонним судам за місцезнаходженням боржника. А відсутність визначення поняття «рішення іноземного суду» фактично залишила поза законом іноземні арбітражні рішення в Україні.

Ці зміни досить суттєво ускладнили життя стягувачам за рішеннями міжнародних арбітражів в Україні. Фактично було знецінено багаточисну практику та досвід судів апеляційної інстанції в цій сфері. Для місцевих загальних судів ця категорія справ була абсолютно новою, що негативно позначалося на строках та якості їх розгляду. А відсутність спеціальних положень щодо іноземних арбітражних рішень створила ситуацію, за якої розглянути клопотання про визнання та виконання такого рішення в Україні можна було, тільки виходячи з духу закону, багаторічної судової практики та застосовуючи процесуальну аналогію із процедурою виконання рішень іноземних судів, що було непростю.

З останніми на практиці також було пов'язано чимало проблем, адже встановлені ЦПКУ умови виконання таких рішень (на підставі міжнародного договору або за принципом взаємності «за домовленістю ad hoc») унеможливили виконання в Україні рішень судів більшості країн світу. По-перше, кількість регіональних чи двосторонніх договорів, які регулювали виконання рішень іноземних судів і стороною в яких виступала Ук-

раїна, була вкрай обмеженою. По-друге, українські суди негативно ставилися до визнання та виконання іноземного судового рішення на підставі принципу взаємності «за домовленістю ad hoc» з державою, рішенням суду якої запитувалося до виконання.

Ця ситуація існувала аж до 16.02.2010 р., коли набрав чинності Закон України № 1837-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань міжнародного приватного права» (далі – Закон № 1837), який вніс довгоочікувані зміни в положення ЦПКУ щодо процедури визнання та виконання іноземних судових рішень.

Основні зміни

Нарешті Законом № 1837 встановлено те, що положення ЦПКУ щодо процедури визнання та виконання рішень іноземних судів мають застосовуватися і до рішень іноземних та міжнародних арбітражів, котрі були включені до поняття «іноземного суду» (ст. 390 ЦПКУ).

Крім того, Закон № 1837 змінив умови визнання та виконання іноземних судових і арбітражних рішень. Зокрема, він значно спростив застосування такої підстави, як принцип взаємності, у разі відсутності міжнародного договору з іноземною державою, рішення якої має виконуватися в Україні.

Так, Закон № 1837 скасував вимогу про обов'язкову наявність домовленості ad hoc із відповідною іноземною державою як передумову приведення до виконання рішень судів цієї держави на території України. Натомість у ч. 2 ст. 390 ЦПКУ було прямо встановлено: «Якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки це доведено інше».

Таким чином, тепер в Україні може бути виконане рішення іноземного суду практично будь-якої держави. Водночас тягар доведення наявності чи відсутності принципу взаємності покладено на боржника. Це усунуло можливу процесуальну перепону для заявника (стягувача), яка могла спричинити затягування справи та навіть унеможливити виконання відповідного рішення іноземного суду.

До того ж Закон № 1837 розширив перелік осіб, що мають право звертатися до суду з клопотанням про визнання та виконання рішень іноземного суду. Так, згідно з ч. 1 ст. 393 ЦПКУ в новій редакції таке клопотання може бути подане не лише безпосередньо стягувачем, але й іншими особами відповідно до міжнародних договорів України. Поки важко сказати, як це положення застосовуватимуть на практиці, адже більшість міжнародних договорів України у сфері визнання та виконання рішень іноземних судів чи арбітражів не визначає таких осіб.

Насамкінець

Зміни, внесені Законом № 1837, безперечно, усувають низку недоліків законодавства у сфері визнання та виконання іноземних судових і арбітражних рішень в Україні і сприятимуть подальшому вдосконаленню цієї процедури. Проте вони не вирішили всіх проблем, а отже, прийняття подальших змін до ЦПКУ, узагальнення судової практики та приведення її у відповідність до міжнародних стандартів усе ще актуальні для України.

Наприклад, існує прогалина щодо можливості забезпечення вимог стягувача у процедурі виконання рішення іноземного суду. Але нещодавно в парламенті було зареєстровано законопроект № 6316 «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України», який має на меті заповнити цю прогалину, закріпивши можливість застосування тих самих заходів, що і в позовному провадженні. Однак запропоновані законопроектом формулювання змін потребують доопрацювання з урахуванням особливостей розгляду зазначеної категорії справ.

Подальше застосування судами України нових положень, що регулюють процедуру визнання та виконання рішень іноземних судів і арбітражів, покаже, наскільки ефективні зміни, впроваджені Законом № 1837. Звичайно, їхня ефективність не в останню чергу залежатиме від професіоналізму та правової культури всіх учасників процедури визнання та виконання, а також державних виконавців. Залишається сподіватися, що нове регулювання застосовуватиметься у відповідності до загальноприйнятих міжнародних стандартів, що, у свою чергу, сприятиме подальшому становленню України як проарбітражної держави ☺

Павло БЕЛОУСОВ
провідний юрист ЮФ «Василь Кісіль і Партнери»

Олена ПЕРЕПЕЛИНСЬКА
старший юрист ЮФ «Василь Кісіль і Партнери»